TÜRK HALK İNANÇLARINDA "KARA"

Dr. Yaşar KALAFAT[*]

İnanç muhtevalı mahiyeti itibariyle Kara'nın herhangi bir renkten çok farklı olduğunu biliyoruz. Prof. Dr. Mustafa KAFALI ve Prof. Dr. Fahrettin KIRZIOĞLU'nun renklerin yönlerle ilişkisini anlatırlarken, karanın kuzeye tekabul ettiğini belirttiklerini de hatırlıyoruz. Prof. Dr. Bahaeddin ÖGEL, mitolojimizde Kara'nın siyahtan farklı anlama geldiğini belirtmektedir.[1] Al Karıları'nı tasnif ederken Prof. Dr. A. İNAN, "Kara Albastı Ağırbaşlı, Sarı Albastı ise Kaypak tabiatlı bir iyedir" demektedir.[2] Prof. Dr. Kamil Nerimanoğlu VELİYEV ise, 1996 yılı, Yenigün Kültür Şenlikleri münasebetiyle verdiği tebliğle kara kelimesinin kültür tarihimizdeki yeri üzerinde durmuşlardı. Biz bu tebliğimizde, hayatın muhtelif zamanlarında uygulanan dinî işlerdeki "kara"ya yer vermeğe çalışacağız. Daha evvel "Kara İyeler" üzerinde durmuştuk.[3]

İyeler, İnsanoğlu ve Tanrı; Yer, Yerüstü ve Yeraltı; yönler ve renkler itibariyle konuyu kozmolojik, mitolojik, astrolojik ve dinî açıdan ele aldığımızda, Türk kozmogonisinde dünya; yer ve yeraltı ve yerüstü şeklinde

* Öz – Ümit Evleri. Dikmen Cad. 55. Sok. K Blok. No:23. Kat:6. Dikmen. Ankara – TÜRKİYE.

1 B.Ögel. *Türk Mitolojisi*. İstanbul 1971, C. 1, s. 168.

2 A. İnan. *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara 1968. s. 259-267.

3 Yaşar Kalafat. "Türk Halk İnançlarında Özellikle Orta Toroslarda (Kara İyeler)le İlgili Halk İnançları". *Güneyde Kültür*. s. 76. Haziran 1995. s. 21-26.

tanımlanmıştır. Yerin üstünü yarı daire şeklinde gök sarmıştır. Yerin ortasında kutsal dağ ve bu dağdan gökyüzüne uzanan kutsal ağaç vardır. Gök'te birtakım Tanrısal güçler ve ruhlar vardır. Burada Yani Yorgu (Gök) olarak bilinir. Yeryüzünde de, bir kısım ruhların yanı sıra insan vardır. Yeraltında ise, kötülükleri temsil eden Tanrısal güçler ile iyi olmayan ruhlar vardır.

Gök; Kuzey'dir. Su ile temsil edilir. Renk simgesi kara yeryüzü; Karalıg olarak bilinir. Yeraltı; Güney'dir. Ateş ile temsil edilir. renk simgesi kızıldır. Ağaç. doğunun maden batının simgeleridir. Ak batının, mavi ve yeşil doğunun renkleridir.[4]

Alandan yapılmış tespitlerimize geçmeden evvel, bu sahada yapılmış çalışmalar üzerinde duralım. Han Woo Choi, "Kara" konulu makalesinde "Kara Aslan", "Kara Sungur", "Kara Bars", "Kara Kaplan", "Kara Han", "Kara Can" gibi lakaplar, "Karakum", "Kara Hoca", "Karabalasagun" gibi yer isimleri; "Kara Ağaç", "Kara Su", "Kara Dağ" gibi kültlerin üzerinde duruyor. "Kara Don" tabirini irdeledikten sonra "Kara-Kutluğ", "Kara Çadır", "Kara Şaman" tanımlarına değinmekte, Türklerde Hun ve Uygur dönemlerinde "Kara" kelimesinin aynı muhteva ile görüldüğünü, Kore ve Çin'den karşılaştırmalar yaparak anlamlandırıyor. Kafesoğlu'nun "Kara" kelimesini; mutlu, büyük, ulu, yüksek anlamları ile açıkladığını belirtiyor.[5]

Gumulev ise, Türklerde halk ve seçkinlerin ayrı ibadet ettiklerini belirtiyor, kimlerle ibadet ettiklerini tartışırken bu farklılığı Ak ve Kara sümük (aristokrat ve halk) ayrımı ile izah ediyor. "Yer-Su da amansız, gaddar ilahtır. Ona boz, yahut doru at kurban edilir"[6] demektedir. Ak Sümük ve Kara Sümük'ü Türk sosyoloji tarihinden bilmekteyiz. "Amansız ve Gaddar İlahtır" ifadesinin altını çizmek istiyorum.

4 Emel Esin, *Türk Kosmolojisi (İlk Devir Üzerine Araştırmalar) Early Turkish Cosmology*, İstanbul 1979, s. 3-5; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi, Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar*, C. 1, Ankara 1971, s. 92-93; Yaşar Çoruhlu, "Gök ve Yer Sembolizmi Açısından Bir Bakış", "Türk Sanatında Görülen Hayvan Figürleri", *Türk Dünyası Araştırma Dergisi*, s. 17-40.

5 Hon-Woo Choi, "On the Shomanic Concept of Qara (Black) in Turkie", *Türk Dilleri Araştırmaları*, Ankara 1992, s. 103-108.

6 Lev Nukoloyevic Gumulev, "Eski Türk Dini", (Aktaran: Harun Güngör) *Türk Kültürü*, Sayı 377, Eylül 1994, s. 8-19

A. Ali ASLAN, Gılgamış ve Manas Destanları arasında ilişki kurarken, Türk destanları arasındaki "Mavi Sema", "Yeryüzü ve "Karanlık Dünya" ortak motifi üzerinde durmaktadır.[7] "Yer Yarılması", "Yedi Kat Yer", "Kara Toprak" gibi yer veya toprak motifleri ile ilgili kavramları, biz bir Doğu Anadolu Türk halk destanı olan Memo-Alan'da da görmekteyiz. Bir Altay efsanesinde yeraltının hakanı yedi kat yerin altında yaşayan Çılan (Yılan)/Mongus idi. Eski Türkler mezara "yerçüw" yani "yerci" demişlerdi.[8] Edebiyatımızın her türünde "Kara Mürekkep", "Kara Eşik", "Kara Ayna" gibi özel anlam yüklü tabirler vardır. Renk, yeşil de olsa idam hükmünde kullanılan mürekkebin rengi "Kara"dır. Yas evinin eşiği "Kara"dır. Halk sufizminde ayna, baht açıklığı iken[9] Kara Ayna, "baht kapalılığını" anlatır.

Evren/Ejder ve bazı hallerde de Yılan ise, Türk sanatının muhtelif alanlarına yansımıştır.[10] Yeraltının simgesidir.

Bengü taş yazıtlarında, kainatın ve kişioğlunun yaradılışı hakkında tek bir ibare vardır. Burada Köktengri (mavi gök) ve Yağız yir (Kara toprak) yaratıldıktan sonra, ikisi arasında/yeryüzünde insanoğlu yaratılmış, denmektedir.[11]

Erlik, Köktürk çağı yazıtlarında hakkında açık bir ifade mevcut olmayan bir iyedir. Çin kaynaklarının verdiği bilgiler arasında da bu iyeye rastlanmamıştır. Ancak bazı bilim adamları arasında Erklig kavramının Erlik'e işaret ettiği konusunda tartışma mevcuttur.[12] Bizce, Erlik, Yağız Yir ile ilişkilidir. Çünkü Yağız yir kavramı, Türklerde yeryüzünü değil, yeraltını göstermektedir. Kara toprak alttadır. Karasular yeraltındadır. Türklerin onu, Yirlig/İrlig/Erlik, yani yer altında olan oraya ait olan şeklinde tasavvur etmeleri daha mantıklı ve yerinde bir yaklaşım olur düşüncesindeyiz. Manas

7 Ahmet Ali Aslan, "Türkiye, Azerbaycan, Orta Asya Türk ve Kuzey Amerika'da Kızılderili Efsanelerinde (Kaplumbağa)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 9, Ağustos, 1994, s. 59-89.

8 Ahmet Turan, "Memo Zin Hikayesinde (Yer) Motifi", *Milli Folklor*, s. 60-64.

9 Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılarda (Ayna)", *I Akdeniz Yöresi Türk Topluluklari Sosyo-Kültürel Yapısı Tahtacılar Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1995, s. 75-105.

10 M. Bayram, "Ahi Evran Hakkındaki Yılan, (Evren=Ejder) Efsanesinin Ortaya Çıkışı", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara 1986, s. 75-79; E. Esin; "Evren (Selçuklu Sanatı Evren Tasvirinin Türk İkonografisinde Menşeleri)", *Türkiyat Mecmuası* CXVIII, İstanbul 1972, s. 25-67.

11 T. Tekin, *Orhun Yazıtları*, Ankara 1985.

12 S. Divitçioğlu, *Kök Türkler*, İstanbul 1987, s. 55-56; A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1972; Emel Esin, *Türk Kozmolojisi*, İstanbul 1979, s. 5-37.

Destanı'nda yer alan Ertöştük, bu adı yer altında da gezip dolaşma gücüne sahip olduğu için aldığı düşüncesindeyiz. Erlik veya Er/İrlig Han da aynı anlamda bir ünvandır. Yerin altına ait han anlamı taşımaktadır. Erlik yaratıcıya karşı geldiği için, oraya gönderilmiştir. A. Ali Arslan'ın Gılgamış ve Manas destanları arasındaki "Mavi Sema", "Yeryüzü" ve "Karanlık Dünya" ortak motifleri üzerinde durması[13] temanın devamlılık arzetmesi itibarıyle önemlidir.

Erlik, emrinde kötülükleri ifa edecek kendi karakterinde iyelere sahiptir. Altay Türklerinin inancına göre her insanın sağında yayuçı adı verilen iyilik iyesi sol omuzunda Erlik'in gönderdiği kötülük iyesi kara iye vardır.[14] Adeta iyilik yaparsa kendisinden yardım alınan görevliler ile kötülük yapmasından korunmak için ona sataşılmaması gereken görevliler vardır. Altay Türklerinin inançlarındaki ak iye, kişiyi iyi yola kara iye ise kötülüklere sürüklemek ister. İzahımızın konumuzla ilgisi kara iyede de bir kuvvetin olduğu ve ilahî sistem içinde kara iye de bir iyedir. Kötülükleri temsil eden bu iye; Kara'dır. Türklerin yönlerden kuzeye kara demeleri, muhtemelen yurtlarının kuzeyinde, soğuğun, kışın, karın hakim oluşundan, güneye ak demeleri ise güneyin sıcak oluşundandır. Nitekim ağır geçen kış ayları kara kıştır. Biz, Doğu Anadolu'da yaptığımız "toprak aldı gizledi", "Kara toprağa" vermek gibi[15] tabirlerin irdelenmesini bu çalışmamızda genişletmeye çalışacağız.

Kara iyelerin bir tezahürü de Alkarısı'dır. Yakut Türkleri kara iyelere Alabası demektedir.[16] Alkarısı, Umay koruyucu iyesinin zıttıdır. Yeni doğum yapan kadınlara ve yeni doğan çocuklara musallat olur. Türk dünyasında Albastı, Alkarısı, Al, Albıs, Almış olarak bilinirken,[17] Doğu Anadolu'da ise Karakura olarak bilinir.

Kara iyeler, Karanlık ve loş yerleri, iyi olmayan kokuları ve temiz olmayan sapa yerleri seçerler, ayrıca harabeler, su kenarları gibi alanları seçen kara iyeler de vardır. Güneşin batması, "yerin mühürlenmesi" olarak

13 A. Ali Arslan, "Bir Azerbaycan Nağılının Sümerlerin Gılgamış ve Kırgızların Manas Destanlarında Yaşayan Vasal Unsurları", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 96, Şubat 1994, s. 43-56.
14 W. Radloff, *Sibirya'dan*, İstanbul 1954-1957, 2-c, s. 67.
15 Y. Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara 1980, s. 24-25.
16 A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 39.
17 A. İnan, "Al Ruhu Hakkında", *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1968, s. 259-267.

bilinir.[18] Bu saatlerden sonra birçok işlem yapılmaz. Mesela eşikten dışarıya sıcak su dökülmez. Kara iyelerin zarar görebileceği ve onların intikam alabileceklerine inanılır.[19] Güneş tutulması sırasında göğe doğru tüfek atılması Türk inanç sisteminde görülen kara ve ak iyelerle ilgili inançlardan kaynaklanmaktadır.[20] Dünyanın, Güneş olmadığı saatleri, adeta kıştır, kuzeydir.

1996 yılı ilkbaharında, Silopi'de Ahmet Hani'nin türbesini ziyaret ettik. Türbenin bulunduğu caminin bahçesinde Mem ile Zin'in de mezarları var. A. Hani'nin gabri yerin 3-4 metre altında idi ve merdivenle inilebiliniyordu. Biz, bu tür yeraltı türbelerini Türkmeneli Erbil'de ve Güney Türkistan'ın tarihî merkezlerinden Belh'te de ziyaret etme imkanı bulduk. Halkın da, ulu kabul ettiği bu kutsal kişiler, neden "yerin altı"na defnedilmişlerdir. Acaba, normal mezarlar "yer"de mi kabul ediliyorlardı. Eğer öyle ise, yerin altının tercihi bir teslimiyet ifadesi mi? Bu uygulama "Yağız Yir" ile mi ilgilidir?

Türkmenistan'da "Alaca" diye bilinen yün örgü bir kordon var. Bu, siyah ve beyaz koyunlardan elde edilmiş yün iplikten örülüyor. Çok incesi bileğe biraz daha kalını bele bağlanır. Sentetik iplik ve boyama ip ile yapılamıyor. Alacanın, nazara, asap bozukluğuna, romatizma türü hastalıklara iyi geldiğine inanılıyor. Ünlü kilim dokuyucuları dokunmuş kilimlerin saçakları arasına nazardan korunmak için Alaca da yerleştiriyorlar.

Alacayı biz "nazar uşkuru", "nazar ipi" ismi ile İç Anadolu Türkmenlerinde tespit etmiştik. Ancak, o dönemde gerekli değerlendirmeyi yapamamıştık. Anadolu'da Alaca siyah ve beyaz yün ipliklerle yapılıyor. Yün örgünün, bel kuşağına ve çoraba püskül olarak takılmak suretiyle nazara karşı koruduğuna inanılıyordu. Ayrıca boyunduruğa ilk defa koşulan sağlıklı öküzlere akçaağaç türünden ağaçlardan çatal şeklinde nazarlık yapılır bunun kordonu da alacadır. Bu koruyucu kolye boyunduruğa takılır. Doğu Karadeniz'de dikdörtgen veya kare biçiminde ağaç nazarlıklar yapılır. Eskiden bunların ipleri de siyah-beyaz yünden örülürdü.

18 Y. Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara 1990, s. 25.
19 Y. Kalafat, "Kara İyeler".
20 M. Seyidov, (Çev. O. Yavuz), "Gök, Ak ve Kara Renklerinin Eski İnançlarla Alakaları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Şubat 1988, Sayı 52, s. 33-35.

Bir diğer tespitte ise, "Kara" ile Türk hakanları arasında münasebet kurulurken; "Çin kaynakları bize Türk hanlarının adlarının ve unvanlarının özellikle tarihlerinin erken dönemlerinde şatafatlı ve gurur okşayıcı değil de kabaca tasvir edici olduğunu ve "Yüce", "Haşmetli" vs.'den ziyade Kara; Şişko, evde oturan gibi manaları olduğunu hatırlatmaktadır..."[21] demektedir. Adeta günümüzde, "Yüzün Ak Olsun"un karşıtı olarak "Yüzün Kara Olsun" denilmesi gibi, aksettirilmiş, ancak, yine de bir kuvvet içeriyor.

Artvin yöresinde yaşamakta olan bir efsane kahramanın, birisi kara ve diğeri ak olmak üzere iki adet koçu vardır. Bunlardan kara koçun kılını ak koçun kılına sürünce, kahraman yerin 7 kat altına inebilmekte ve ak koçun kılını, kara koçun kılına sürünce yerin üzerine çıkabilmektedir.[22]

Alaca ile boz arasındaki ilk ilişkiyi Keleki'de Ebulfeyz Elçibey'den dinledim. Gök Tanrı inanç sistemindeki Kam'ın Tengri ile teması olayıyla miracı karşılaştırıyorduk. Ala Geyik, Boz Geyik, Bozkurt gibi mitolojik değerlerin renklerini anlatan kelimelerin etimolojik tahlilini yapıyorduk. Benim iki aydan artık sakalımı göstererek Sayın Elçibey "senin bu siyah beyaz karışımı sakalın bozdur" demişlerdi. Böylece bozun sadece gri olmadığı, siyah-beyaz alaca için de boz denildiği ortaya çıkıyordu.[23]

Elçibey, Oğuz Han'a kadar Türklüğün "Ak" ile temsil edildiğini, "Kara"nın ise, Çinlileri temsil ettiğini, iki semavi kavram etrafında bitmeyen Türk-Çin savaşlarının asırlar boyunca devam ettiği her iki rengin de cihan hakimiyetini temsil ettiklerini, Oğuz Han bu iki rengi "boz"da senteze ulaştırdığını ve bademe "boz" Türk cihan hakimi mefkuresinin simgesi olduğunu anlatmışlardı. Elçibey'in çizdiği şekillerin izahı, bana Kırgızistan'da da yapılmıştır. Ancak bu derece iyi kavrayamamıştım.[24]

Alaca'nın ak koyun ve kara koyun yünlerinden yapılması zarureti Elçibey ile üzerinde durduğumuz; Akkoyunlu, Karakoyunlu, Akhun, Karahan, Karaçay, Karakum, Karahanlı gibi Türk devlet, boy ve yer isimlerinin mana ve mahiyetini, Kara'nın Türk mitolojisindeki yerini biraz

21 Peter A. Boodberg, (Ter. Eşref Bengi Özbilen, "T'U-CHÜEH Türkleri Hakkında Üç Not", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 102, Haziran 1996, s. 177-180.
22 Hayrettin Tokdemir, *Artvin Yöresi Folkloru*, Ankara 1993, s. 173.
23 Yaşar Kalafat, "Keleki'de Dört Gün Üç Gece ve Nahçıvan Halk Sufizmi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Şubat 1997, Sayı 106, s. 33-55.
24 Yaşar Kalafat, "Türk Atadan Günümüze Türk Kültür Kimliği", Ankara 1996 (Baskıda).

daha netleştirmemizi kolaylaştırıyor. Şurası muhakkak ki gerek ana kaynaklardaki ve gerekse halk arasında yaşayanlardan hareketle, "Türk Mitoloji Lugatı" bir an evvel hazırlanmalıdır.

Karaim kelimesi İbranice okumak manasına gelen Kara'dan veya Arapça "K R A" kökünden, kraat kelimesinden gelmektedir.[25] Bize göre, eski Türk inancındaki kara ile bağlantılıdır.

Azerbaycan Türk bayatılarında;

"Kara yazı
Ak yazı kara yazı
Ömrüne ak yazılsın
Düşmesin Kara yazı

* * *

Men aşağ ara gelsin
Tellerin tara gelsin
Sensiz bayram eylesem
Bayramım kara gelsin[26]

* * *

Ezizim aragel
Yene ahtar ara gel
Toy günüme gelmedin
İndi giyin kara gel"[27]

Gördüğümüz örnekler, moral değerler itibarıyla ak-kara zıttiyetini yansıtmaktadır.

Azerbaycan'da ikinci bir çocuğunun olmasını isteyen anne "ağ taş kara taş buna bir kardaş" diye yakarır.[28] Kars'ta çayda çimip çıkan çocuklar, ağ taş kara taş ağırlığımı uğruluğumu al kaç" derler.[29]

25 Şaban Kuzgun, *Türklerde Yahudilik ve Doğu Avrupa Yahudilerinin Menşei Meselesi Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara 1985, s. 154.
26 Vagıf Veliyev, *Bayatılar*, Bakü 1995.
27 Behlül Abdullayev, *Halkın Sesi*, Bakü 1989.
28 Yaşar Kalafat, "Eski Türk İnançlarının Kars Yöresindeki İzleri", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara 1992, s. 145-169.
29 Mirali Seyidov, *Azerbaycan Mifik Tefekkürünün Kaynakları*, Bakü 1983, s. 221.

Kara ve Ak ile ilgili mesaj verici halk edebiyatı türünden örnekleri hayatın çeşitli dönemlerinde görmekteyiz. "Karayazı" iyi olmayan alın yazısı, kötü kader iken, "Akyazı" baht açıklığı iyi bir gelecektir. "Karabayram" yaslı, kederli matem bayramıdır. "Karagiyim" yas giyimidir. "Ak giyim" ise mutluluk giysisi olarak bilinir. Nitekim;

"Yılan gömleyin, sütün altında yandıranda
İnek çok süt verermiş
Değer biçilmeden evvel altın da
Bir kara pul ile değişilermiş"[30]

"Ak cuha Ağlı kalsın
Bohçada bağlı kalsın
Tuz-çörek itirenin
Sinesi dağlı kalsın"[31]

Kara pul; geçersiz, değersiz paradır. Kalp para, tedavülden düşmüş para için denir. Nitekim, kirli para için de kara para denilmektedir. Ak cuha, kara olmayan kumaşın Ağlı (Aklı) kalması, kararmaması, iyilik ve güzelliğini yitirmemesi demektedir.

"Ezizim bize geler
Ceylanlar düze geler
Bed nazardan uzak ol
Akımız göze geler"[32]

* * *

"Altın tay üzerlik
Donun ağzı üzerlik
Müşkil işe düşmüşem
Havdu-havdu üzerlik"[33]

30 Vagıf Veliyev. *Bayatılar*. Bakü 1985, s. 20; Zeynelabidin Makas - Y. Kalafat, *Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları*, Samsun 1993, s. 12.
31 Vagıf Veliyev, *a.g.e.* s. 129.
32 Mirali Seyidov, *Azerbaycan Mifik Tefekkürünün Kaynakları*, Bakü 1983, s. 95.
33 Z. Makas - Y. Kalafat, *a.g.e.*, s. 7.

Ak'ın, göze gelip nazar alması güzelliğin nazara gelmesidir. Üzerliğin görünümü K'ıyafeti Ağ (Ak)dır. "Kara gün"e düşene yardımcı olur. Kara'nın konturu, çözümü, panzehiri Ak'tır.

"Umudum kalmadı Göy-Allahı'na
Kanlı kılıç verip Yerin Şahı'na
Başımı Zülumkarın secdegahına
Goyuram ölürem, gaymuram olmur"[34]

* * *

"Ele mi ara yerde
Kalmışam kara yerde
Yıldızım ahtı düştü

Gel özün ara yerde"[35]

"Göyden ne yağdı ki
Yer kabul etmedi"

Gök'ün Ak'la yerin, kara ile ışığın ak ve karanlığın kara ile anlatıldığına değinmiştik. Gökteki kuvve yani ak yerdeki kuvveden güçlüdür. Ancak her ikisi de kadir-i mutlak değillerdir. Yıldızı akan kimse hasta veya ölen kimsedir. Karayerde kalmıştır.

Kara, Ak'ın karşıtı olarak Türk halk inançlarında Türkler Müslüman olmadan evvel vardı ve hâlâ vardır. Anadolu Türklerinde olduğu gibi, Türk Dünyasının diğer kesimlerinde de yaşamaktadır. Halk inançlarımızın devamlılığını göstermesi itibariyle önemli bir kültür kodudur. Halk edebiyatımızdaki zengin örneklerden hareketle, anlamı daha da zenginleştirilebilir.

Renk konusunun tamamen bakir almadığı birçok kere İslâmî ve Türk kültürü itibariyle irdelediğini biliyoruz. Ancak, ak ve bilhassa karanın üzerinde durulmasının önemine inanıyoruz.[36] Netice olarak, "kara" siyahtan

34 Vagıf Veliyev, *a.g.e.*, s. 37.
35 Mevlut Süleymanlı, *Göç*, İstanbul 1990.
36 A. V. Gabain, "Renklerin Sembolik Anlamları", (Çev. S. Tezcan). Ankara 1968, s. 107-113; S. Kılıç, *Kur'an Sembolizmi (Renklerin ve Şekillerin Dünyası)*, Ankara 1990; M. Seyidov, "Gök, Ak ve Kara Renklerinin Eski İnançlarla Alakası", (Çev. O. Yavuz), *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 52, Şubat 968, s. 33-52; Reşat Genç, *Türk Düşüncesi, Davranışı ve Hayatında Renkler ve Sarı*.

farklı tasavvuf yüklü bir kelimedir. Bektaşi Babası "Kara Donlu Can Baba" örneğinde olduğu gibi.[37]

Kara don konusunda farklı bir açıklamaya göre de "Kara", Oğuz Destanı'nda İslâmiyete karşı gelen ve töreyi ayak altına alan Oğuz Han'ın Babası (Kara Han)'ın unvanıdır. Dede Korkut'ta (Kara donlu kafir) Hristiyan keşişlerine işaret etmektedir. Kafirlerin evleri ise (Kara tonguz damı)dır."[38] Bize göre Karacaoğlan'ın "Bana Kara Diyen Güzel" şirindeki "Kara" batını anlamlar da içeriyordu.

Türk kültüründe renk bahsi üzerinde en fazla duran hocalarımızdan M. Kafalı "Kara Samsun, Kara Maraş isimlerindeki (kara) esas anlamındadır. Yağız kelimesi, Yağız Yiğit, Kara Yiğit anlamında yiğitlik işaretidir"[39] demektedir. Her iki tespitteki "kara"nın anlamı itibariyle ortak paydası bize göre, "amansız", "göz açtırmayan", "taviz vermeyen", "kararını ve yerini değiştirmeyen" olmalı.

Nitekim, "Ak ve Gök renkleri yas rengi olarak da kullanılmaktadır. Ancak muhtemeldir ki, herhangi bir ölüm için değil, zulümle veya şahadet halindeki ölümler içindir.[40] Biz Semerkant'ta yas giysisinde maviyi tercih eden Türklere rastlamıştık. Ölüm bir değişim halidir. Şahadet halinde veya zulümle öldürülen kimse, Allah indinde masum kabul edilmiştir. Bu anlamda onun için kara değil, ak giyinilmeli. Nitekim gök rengi de kutsiyetin simgesidir.

Kara'nın Türk mitolojisindeki yerinden hareketle, Türk Halk İnançlarında yansıyan esnekliklerine bakılarak denilebilir ki, Kara taşıdığı anlam itibariyle sadece siyah değildir. Kara bir kuvvenin simgesidir. Bu kuvve kararlılığı, tavizsizliği, amansızlığı, cezalandırıcılığı, politik değil, dobra dobur olmayı simgeliyordu. Kendi şartlarında ululuğu, büyüklüğü, yüceliği ve haşmeti vardı. Ondan çekinmek gerekirdi.

Kırmızı, Yeşil, *Nevruz ve Renkler*, Ankara 1996, s. 41-49.

37 13. yüzyılda yaşamış bir Anadolu eseri olan Karadonlu Can Baba Şaman Moğollar arasında İslâmiyeti yaymaya çalışan bir İslâm misyoneri, Hacı Bektaş Veli'nin Divriği yöresindeki halifesidir. (A. Y. Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara 1983, s. 15-16; Kutlu Özen, *Divriği Evliyaları*, Sivas 1997, s. 48.

38 Cevat Heyet, "Türklerin Tarihinde Renklerin Yeri", *Nevruz ve Renkler*, Ankara 1996, s. 49-61.

39 Mustafa Kafalı, "Türk Kültüründe Renkler", *Nevruz ve Renkler*, Ankara 1996, s. 49-53.

40 Mustafa Kafalı, *a.g.e.*